

طرح‌واره‌های تصویری صبر در قرآن کریم

(با رویکرد معنی‌شناسی شناختی)^۱

چکیده

انسان براساس تجربه‌های حاصل از زندگی روزمره، ساخت‌های مفهومی بنیادی را در ذهن خویش پدید می‌آورد که طرح‌واره‌های تصویری نامیده می‌شوند. این طرح‌واره‌ها امکان ارتباط میان تجربه‌های فیزیکی انسان با حوزه‌های شناختی پیچیده‌تری مانند زبان را فراهم می‌آورند. هدف از انجام این پژوهش آن است تا به شیوه کتابخانه‌ای به این موضوع پرداخته شود که کدام طرح‌واره‌های تصویری ارائه‌شده در معنی‌شناسی شناختی براساس الگوی انتخابی «ایوانز و گرین» در آیات «صبر و مشتقات آن» وجود دارد. همچنین بیشترین بسامد طرح‌واره‌های تصویری و کارکرد آن در درک مفهوم «صبر و مشتقات آن» چگونه است. به‌منظور تحلیل داده‌های تحقیق، نخست آیات مربوط از طریق طرح‌واره‌های تصویری بر مبنای الگوی مذکور، بررسی و حدود ۱۰۰ آیه استخراج شده است. در این آیات مجموعاً حدود ۱۶۳ طرح‌واره تصویری مشهود بوده است. اهمیت موضوع صبر و وجود طرح‌واره‌های تصویری در آن، دلیل انتخاب این مفهوم اخلاقی بوده است. در همین راستا مقوله‌های کلی طرح‌واره‌های تصویری در حوزه مفهومی صبر و مشتقات آن در هریک از شواهد تعیین شده است. آمارگیری و نتیجه‌های به‌دست آمده بیانگر آن است که بیشترین بسامد، مربوط به طرح‌واره‌های نیرو است و اغلب به‌صورت مقاومت و پایداری انسان در مقابل مشکلات اعم از «طاعت، معصیت و مصیبت» بوده است. پس از طرح‌واره‌های نیرو، طرح‌واره‌های توازن با اختلاف فراوان رتبه دوم را به خود اختصاص داده‌اند. عدالت پروردگار به‌مثابه ترازویی است که وزن صبر مطلق را سنجیده و پاداشی وزان نیکوترین عمل صابر تعیین می‌کند.

کلیدواژه‌ها: معنی‌شناسی شناختی، طرح‌واره‌های تصویری، قرآن کریم، صبر.

۱. مقدمه

زبان‌شناسی شناختی شاخه‌ای از علم میان‌رشته‌ای شناخت است. شناخت به تمام جنبه‌های خودآگاه و ناخودآگاه عملکرد ذهن اطلاق می‌شود (Evans, 2007, p 28). زبان‌شناسی شناختی در پی آن است تا از مطالعه زبان به چگونگی عملکرد سازوکارهای ذهن دست یابد؛ لذا پیوند زبان و ذهن در زبان‌شناسی شناختی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (پاکتچی و افراشی، ۱۳۹۹، ص ۱۲۸). از شاخه‌های مهم و درخور مطالعه در زبان‌شناسی شناختی (cognitive Linguistics)، معنی‌شناسی شناختی (cognitive semantics) است. طرح‌واره‌های تصویری (image Schema) از فرایندهای عمده معنایی در معنی‌شناسی شناختی هستند و در پژوهش‌های زبانی به‌عنوان سطوح سازنده و زیربنایی به‌شمار می‌آیند که قادرند بین تجربیات فیزیکی و حوزه‌های شناختی پیچیده‌تر نظیر زبان ارتباط برقرار سازند. دو زبان‌شناس شناختی به نام‌های وی‌ویان ایوانز (اوانز) (V. Evans) و ملانی گرین (M.)

۱. با تشکر از حامی این پژوهش (معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه الزهراء(س))

Green) در کتاب خویش با عنوان *مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی شناختی* علاوه بر شرحی کامل از اصول شناختی و معنی‌شناسی شناختی، فهرستی اجمالی از طرح‌واره‌های تصویری و زیرمجموعه‌های آن‌ها معرفی کردند که الگوی انتخابی آنان پایه و اساس پژوهش حاضر قرار گرفته است.

در شیوه زبانی بافت قرآن کریم، برای پی‌بردن به مفاهیم انتزاعی موجود در آن رویکردهای شناختی متفاوتی وجود دارد. استفاده از دیدگاه‌های زبان‌شناسی شناختی در کلام وحی سبب نگرش تازه‌ای در مطالعه آن شده است. مفیدترین نقش این نوع تحقیق، درک لایه‌های درونی متن و فهم عمیق‌تر دلالت‌های آن است. صبر نقش مؤثری در تکامل روحی و رشد معنوی انسان دارد. فضیلت اخلاقی صبر موجب ایستادگی و مقاومت در برابر سختی‌ها و برداشتن موانع تکامل و دوری از گناهان می‌شود؛ به این ترتیب شخص صبور به سرمنزل مقصود (قرب الهی) هدایت می‌شود.

شناسایی کاربست طرح‌واره‌های تصویری در آیات «صبر» نقش عمده‌ای در معرفی روش علمی به‌منظور دستیابی به معنی دقیق «صبر» دارد. در سایه‌سار بازخوانشی نو، مفهومی واضح‌تر از بافت متنی ارائه می‌دهد و پژوهشگران را در راهیابی به هدف گوینده کلام وحی و آشکار ساختن بطون و سطوح معانی آن مدد می‌رساند؛ لذا مطابق آن ترجمه‌هایی رساتر از قرآن کریم حاصل می‌شود. ضمن اینکه نکات تربیتی و آموزنده آن بر سالکان راه طریقت و رهروان حقیقت بسیار راهگشاست. شیوه پیاده‌سازی این تحقیق به‌صورت فیش‌برداری و جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای است. مراحل انجام آن به‌قرار زیر است:

در قرآن کریم براساس الگوی انتخابی ایوانز و گرین، آیات حوزه مفهومی صبر و مشتقات آن اعم از «فَاصْبِرْ، صَبْرًا، صَبْرٌ، بِالصَّبْرِ، الصَّابِرِينَ، صَبَرُوا، تَصَبَّرُوا، وَاصْطَبِرْ، صَابِرُوا وَاصْبِرْهُمْ» از حدود ۱۰۰ آیه استخراج شده‌اند. در این آیات مجموعاً حدود ۱۶۳ طرح‌واره تصویری مشهود بوده است. نکته شایان ذکر اینکه طرح‌واره‌های تصویری ماهیت گشتالتی و منعطف دارند؛ لذا می‌توان در یک آیه، شاهد بیش از یک نوع طرح‌واره بود. به عبارتی وجود یک نوع خاص از طرح‌واره‌ها، نفی سایر انواع در آیه نمی‌کند. تحلیل‌ها باتوجه به متن عربی آیات بوده، اما به منظور بهره‌مندی اکثر مخاطبان، ترجمه فارسی نیز ذکر شده است. آیات مشتمل بر کلیدواژه‌های مد نظر با استناد به فرهنگ‌های لغت الصحاح جوهری، لسان‌العرب ابن‌منظور، مجمع‌البحرین طریقی، تاج‌العروس زبیدی، التحقيق مصطفوی، مفردات‌الفاظ قرآن راغب اصفهانی و قاموس قرآن قرشی و تفسیر معتبر المیزان علامه طباطبایی استخراج شده‌اند. در برخی آیات تقطیع صورت گرفته است. در پایان، زیرمجموعه‌های مقوله کلی طرح‌واره‌ها در آیات مشخص و نتایج تحقیق در قالب جدول و نمودار ارائه شده است تا نمود آشکارتری داشته باشند.

پرسش‌های پژوهش عبارتند از:

الف: کدام طرح‌واره‌های تصویری معرفی شده در معنی‌شناسی شناختی «الگوی ایوانز و گرین» در آیات «صبر و مشتقات آن» به کار رفته است؟

ب: بالاترین آمار طرح‌واره‌های تصویری و کارکرد آن در مفهوم‌سازی و درک مفهوم «صبر و مشتقات آن» چگونه است؟

از پیشینه تحقیق مذکور می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

قائمی و ذوالفقاری (۱۳۹۵) به پژوهش در زمینه «طرح‌واره‌های تصویری در حوزه زندگی به مثابه سفر در قرآن» پرداختند. آنان ضمن مشخص کردن طرح‌واره‌هایی که از بالاترین فراوانی در حوزه مفهومی زندگی دنیوی و اخروی برخوردارند چگونگی ظهور استعاره «زندگی سفر است» را بررسی کردند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که استعاره «سفر» به صورت خلاق در کلام وحی موجود است؛ چون تقابل برشی میان زندگی قبل و بعد از مرگ ایجاد می‌کند. سلیمی و علی‌نجات (۱۳۹۶) طی تحقیقی «روش مفهوم‌سازی آیات حوزه تربیت اخلاقی در قرآن کریم» را واکاوی کردند. این محققان الگویی کامل از انسان کامل و شاخصه‌های آن ارائه دادند. کریمی بروجنی و همکاران (۱۳۹۶) «طرح‌واره‌های نیرو در گزاره‌های دینی و اخلاقی قرآن» را بررسی کرده و طرح‌واره‌های هفتگانه نیرو را به منظور درک و مفهوم‌سازی مفاهیم اخلاقی آیات استخراج کرده‌اند. حاصل این پژوهش بیانگر حالات هفتگانه نیرو در زهرساخت استعاره‌های موجود است که مدلی بسیار مطلوب برای واکاوی استعاره‌های قرآنی است. پرهیزکار و کردزعفرانلو (۱۳۹۹) با کاربست طرح‌واره‌های حجمی به توصیف بهشت و جهنم در قرآن کریم پرداختند. این تحقیق نشان می‌دهد، بهشت نور محض است که به صورت رنگ‌های متفاوتی جلوه‌گر است و جهنم سیاهی صرف است که ناشی از عدم نور است. آبادی و همکاران (۱۳۹۹) طی تحقیقی به بررسی «شیطان در قرآن کریم براساس طرح‌واره‌های نیرو از منظر شناختی» پرداختند. این محققان تأثیر شیطان در نظام هدایت و ضلالت در آیات را براساس مقوله حرکت مورد بحث و بررسی قرار دادند. نتیجه حاکی از آن است که قرآن کریم باتوجه به تجربه‌های نامطلوب انسان، تصویری منفی از تبعیت شیطان در ذهن فرد و جامعه ترسیم می‌کند که از گرایش به سمت شیطان ممانعت به عمل می‌آورد. مهدی‌پور (۱۳۹۹) «طرح‌واره‌های در آیات قرآن کریم - مطالعه موردی سوره مریم -» را واکاوی کرده است. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که طرح‌واره‌های حجمی از بالاترین بسامد برخوردارند؛ بنابراین می‌توان گفت: حجم‌دهی و نوعی از مادی و بصری‌سازی مفاهیم در آیات سوره مبارکه مذکور، بیشترین کاربرد را داراست.

مشاهده می‌شود تاکنون پژوهش‌هایی براساس زبان‌شناسی شناختی بر روی کلام وحی انجام شده است؛ اما تحقیق مفصلی در زمینه انواع طرح‌واره‌های تصویری بر روی حوزه مفهومی «صبر و مشتقات آن» براساس الگوی انتخابی ایوانز و گرین صورت نگرفته است. علاوه بر آن بسامدگیری توسط نموداری ترسیم شده است تا پژوهشگران قرآنی با رسیدن به مفهومی رساتر از «صبر»، به درکی عمیق‌تر و ترجمه‌ها و شروحي دقیق‌تر دست یابند؛ بدین ترتیب مفهوم انتزاعی «صبر» به شیوه‌ای کاربردی تبیین و قسمتی از سبک زندگی قرآنی ترویج می‌شود که اوج ثمره آن تقرّب به حق تعالی است.

۲. مبانی نظری

زبان‌شناسی شناختی ریشه در مباحث زبانی و علوم شناختی دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی دارد (Evans, 2007, P 4). در این رویکرد زبان منعکس‌کننده الگوی فکری و نظام تصویری ذهنی انسان است (Croft & Cruse, 2004, P 4). زبان‌شناسی شناختی به دو بخش معنی‌شناسی شناختی و رویکردهای شناختی به دستور زبان تقسیم می‌شود (Evans, 2007, P 22). بیشتر پژوهش‌های زبان‌شناسی شناختی بر معنی‌شناسی متمرکز است (Croft & Cruse, 2004, P 1). این گرایش علمی واکنشی به دیدگاه عینیت‌گرایی (Objectivist) است. عین‌گراها بسیار محدود به معنا توجه می‌کردند و آن را واقعیت مستقل از ذهن می‌دانستند. معنی‌شناسی آن‌ها نیز به شرایط صدق و کذب و دیگر شرایط گزاره‌ای مانند اجزای جمله (کلمات) محدود بود. آنان بدون توجه به تصویرها، الگوهای طرح‌واره‌ای و استعاره‌ای به مطالعه بر روی معنا می‌پرداختند. تا اینکه جانسون (1987) نظریه جدیدی را در کتاب بدن در ذهن مطرح کرد که از دیدگاه‌های گزاره‌ای سابق فاصله داشت و معنا را براساس ساخت طرح‌واره‌های تصویری بررسی می‌کرد (Johnson, 1987, P 18). طرح‌واره‌های تصویری از نظریه‌های رایج در حوزه معنی‌شناسی شناختی هستند که به‌طور مستقیم از تعامل روزمره انسان و مشاهده محیط اطرافش حاصل می‌شوند و ناشی از تجربه حسی و ادراکی هستند (Evans, 2007, P 107). از دیدگاه جانسون طرح‌واره‌های تصویری الگوهای تکرارشونده و پویایی هستند که از برهم‌کنش‌های شناختی انسان نشئت می‌گیرند و سبب می‌شوند تا درک و تجربه‌های ساختاری منسجم و مقوله‌بندی‌شده بیابند (Johnson, 1987, p 29). منظور از تکرارشوندگی تجربیاتی که موجب شکل‌گیری طرح‌واره‌های تصویری می‌شوند، این است که اعمال بدنی و حسی حرکتی روزمره که تضمین‌کننده بقاء هستند، مانند: نشستن، راه رفتن، دویدن، حمل کردن، هُل دادن و ... که به‌صورت تکراری این اعمال را انجام می‌دهیم و هم شاهد تکرار آن در سایر افراد هستیم، سبب شکل‌گیری طرح‌واره‌های تصویری می‌شود (افراشی، ۱۳۹۵، ص ۵۲).

واژه «تصور» در «طرح‌واره تصویری» با کاربرد این واژه در روان‌شناسی برابر است که در آن تجربه «تصورگونه» برخاسته از تجربه انسان از جهان پیرامونش است. همچنین کلمه «طرح‌واره» در «طرح‌واره تصویری» یعنی طرح‌واره‌ها از نظر مفاهیم جزئی غنی نیستند؛ بلکه مفاهیمی انتزاعی هستند از الگوهای متشکل از تجربه جسمی‌شده (Evans, 2007, P 107).

ایوانز و گرین طرح‌واره‌های تصویری را زیرمجموعه‌ای از «تجسم و ساختار مفهومی» معرفی کردند. آنان با بهره‌گیری از دو فرضیه اساسی در معنی‌شناسی شناختی به توصیف نظریه طرح‌واره‌های تصویری پرداختند و این دو فرضیه را مرتبط با یکدیگر می‌دانند: ۱. فرضیه‌ای که ساختار مفهومی (مفاهیم موجود در ذهن گویندگان) از تجسم مشتق می‌شود و به آن فرضیه تجسم‌یافته گویند. ۲. فرضیه‌ای که ساختار معنایی (معنی قراردادی‌شده کلمات و واحدهای زبانی)، بازنمود ساختار مفهومی است و به آن شناخت مفهومی گویند. این دو زبان‌شناس فهرستی اجمالی از طرح‌واره‌های تصویری ارائه دادند که براساس طبیعت شناختی و مبنای تجربی‌شان گردآوری شده‌اند و در مطالعات زبان‌شناسانی همچون جانسون (1987)، لیکاف (Lakoff) (1987)، لیکاف و ترنر (Turner) (1989)، گیبس (Gibbs) و کِلِستِن (Colston) (1995) و کینکی - چینکی یا سیانکی (Cienki)

(1998) دیده می‌شوند. این طرح‌واره‌ها عبارتند از: «طرح‌واره فضا (space schema)، طرح‌واره ظرف‌بودگی (مهارشدگی) (containment schema)، طرح‌واره جابه‌جایی (حرکت) (locomotion schema)، طرح‌واره توازن (balance schema)، طرح‌واره نیرو (force schema)، طرح‌واره پیوستگی (چندگانگی) (unity/ multiplicity) (schema)، طرح‌واره همسانی (identity schema) و طرح‌واره وجود (existence schema)» هستند (Evans & Green, 2006, 176-190).

مزیت الگوی انتخابی ارائه‌شده توسط ایوانز و گرین نسبت به سایر الگوها آن است که در این الگو، طرح‌واره‌ها به شکل کلی‌تر و اقتصادی‌تر^۱ معرفی شده‌اند. ضمن اینکه ارتباط میان طرح‌واره‌هایی که در یک زیرمجموعه قرار دارند، به روشنی قابل ادراک است (شعبانیان، ۱۳۹۱، ص ۱۲۰).

۳. تحلیل داده‌های آیات صبر بر مبنای طرح‌واره‌های تصویری

در تحقیق حاضر آیات «صبر و مشققات آن» بر مبنای مطالعات شناختی (طرح‌واره‌های تصویری مدل انتخابی ایوانز و گرین) مورد بررسی قرار گرفته‌اند. اهمیت موضوع صبر و وجود طرح‌واره‌های تصویری در آن، علت انتخاب این مفهوم اخلاقی است. با توجه به محدودیت حجم این تحقیق صرفاً به فضیلت اخلاقی صبر بسنده شد. عبارت‌های زبانی حاوی طرح‌واره‌های تصویری صبر و مشققات آن استخراج و تحلیل شده سپس فراوانی آن‌ها در جداول و بر روی نمودارها مشخص شده است.

۳-۱. انواع طرح‌واره‌های تصویری در حوزه مفهومی صبر

واژه صبر «ضد جَزَع» (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۷، ص ۱۱۵؛ جوهری، ۱۴۱۹ق، ج ۴، ص ۴۳۹) و در لغت به معنی «حبس» (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۴۳۸) و «خویش‌داری» (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۳، ص ۳۵۷؛ راغب‌اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۳۷۱) است. همچنین صبر به معنی «نگهداری نفس از بی‌تابی، زبان به شکایت نگشودن و نگرهبانی اعضا و جوارح از اضطراب و نگرانی» به کار رفته است (زبیدی، ۱۳۸۶ق، ج ۲، ص ۴۴۲).

شایان ذکر است که صبر در دوران پیش از اسلام به معنای بردباری و استقامت در مقابل ناملایمات بود، اما در دین اسلام گستردگی معنایی یافت. علمای اخلاق نیز به بررسی واژه صبر پرداخته‌اند. از آن جمله: شیخ طوسی «صبر» را حبس نفس از جَزَع و فَزَع در هنگام وقوع مکروه دانسته و بر این باور است که صبر مانع از شکایت در سختی‌ها می‌شود (طوسی، ۱۳۶۱، ص ۵۰). همچنین فضیلت اخلاقی صبر در بُعد زندگی فردی و اجتماعی بشر مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین صبر را به سه دسته تقسیم کرده‌اند: ۱. صبر بر طاعت: یعنی شکیبایی در مقابل

۱. این اصل بیانگر آن است که ساختاری همچون ذهن بشر تلاش می‌کند تا از حداقل ظرفیت و منابع شناختی خود بهره‌جوید و به حداکثر اطلاعات در ارتباط با محیط خود دست یابد. برای صرف حداقل هزینه و کسب بهره متناسب با آن نظام مقوله‌بندی شکل می‌گیرد. به عبارتی انسان‌ها به جای انبارکردن اطلاعات جدا از هم درباره هر تجربه به‌تنهایی می‌توانند، در مقوله‌ها محرک‌های مشابه را دسته‌بندی کنند و در بازنمودهای شناختی مقتصدانه عمل کنند (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۹، ص ۹۵).

مشکلاتی که در راه خدا وجود دارد. ۲. صبر بر معصیت: یعنی ایستادگی در مقابل انگیزه‌های نیرومند و محرک گناه. ۳. صبر بر مصیبت: یعنی پایداری در مقابل حوادث ناگوار و عدم برخورد انفعالی و ترک جزع و فزع.

طرح‌واره‌های تصویری یکی از مهم‌ترین مفاهیم مطرح در زبان‌شناسی شناختی هستند. حرکات جسمانی و تعاملات ادراکی انسان حاصل الگوهای تکرارشونده‌ای هستند که بدون آن‌ها تجربه‌های وی قابل ادراک نیست. این الگوهای پویای تکرارشونده، طرح‌واره‌های تصویری هستند (Johnson, 1987, p xix) و ساختار گشتالتی دارند. اصول گشتالتی موجب می‌شوند، اشخاص از تجربه‌ای ناقص، دریافتی کامل داشته باشند. درحقیقت اصول مشترک گشتالتی شیوه دریافت از تجربه‌های واقعی را محدود می‌سازند و موجب به‌وجود آمدن اشتراکاتی در نحوه شناخت می‌شوند (Evans & Green, 2006, p 65-68). ایوانز و گرین طرح‌واره‌ها را در مقوله‌های کلی طبقه‌بندی کرده‌اند. شامل: طرح‌واره نیرو، طرح‌واره توازن، طرح‌واره پیوستگی، طرح‌واره ظرف‌بودگی، طرح‌واره وجود، طرح‌واره همسانی، طرح‌واره فضا و طرح‌واره حرکت و برای هر کدام زیرمجموعه‌هایی را معرفی کرده‌اند. این دو زبان‌شناس شناختی در ارائه فهرستی اجمالی، فقط به ذکر نام طرح‌واره‌ها در جدول بسنده کردند. به‌جز در طرح‌واره‌های نیرو، ظرف و مسیر که باتکیه بر نظریه جانسون به توصیف مختصری از آن‌ها پرداختند (Evans & Green, 2006: 65-190)؛ بنابراین برای شناخت نحوه عملکرد سایر طرح‌واره‌ها از دیدگاه و توصیف سایر زبان‌شناسان استفاده شده است.

آیات صبر و مشتقات آن استخراج شده و حدود (۱۶۳) طرح‌واره‌های تصویری در ۱۰۰ آیه مورد بررسی قرار گرفته است. با بررسی کلام وحی برای بعضی از طرح‌واره‌ها یا زیرشاخه‌های طرح‌واره‌های معرفی‌شده ازسوی ایوانز و گرین نمونه مناسبی یافت نشد؛ بنابراین از آوردن آن طرح‌واره‌ها خودداری شد. توجه به این نکته ضروری است که قرارگرفتن متن در نوعی خاص از طرح‌واره‌ها وجود نوع دیگر را نفی نمی‌کند. این به‌دلیل ماهیت گشتالتی (منعطف) طرح‌واره‌های تصویری است که ساختاربندی تجربه‌های ظاهراً متفاوت را ایجاد می‌کند. چه‌بسا در پیکره یک آیه بیش از یک طرح‌واره باشد. در چنین مواردی برای جلوگیری از حجم زیاد پژوهش، بیشتر به تحلیل و تفسیر و شمارش طرح‌واره یا طرح‌واره‌های اصلی (مدنظر) که نام آن در عنوان ذکر شد، پرداخته شد که جایگاه پُررنگ‌تری دارند. همچنین به‌دلیل محدودیت حجم مقاله از تعریف و شرح طرح‌واره‌هایی که شواهدی برای آن‌ها (در مطالعه صبر در قرآن کریم) موجود نبود، صرف‌نظر شده است. در تعریف و تحلیل زیرمجموعه‌های طرح‌واره‌های تصویری که شواهدی برای آن‌ها وجود داشت، نیز صرفاً یک مورد بیان شده و در صورت وجود چند زیرمجموعه از مقوله کلی، برای هر مورد شواهدی ذکر شده است؛ اما هنگام آمارگیری، همه شواهد مرتبط با هر نوع از طرح‌واره‌ها لحاظ شده است. در این پژوهش عمده‌ترین طرح‌واره‌های معرفی‌شده ازسوی ایوانز و گرین به‌صورت موضوعی در آیات صبر بررسی شده است.

۱-۲-۳. طرح‌واره نیرو (قدرتی)

ایوانز و گرین به تبعیت از جانسون (1987: 43-44) هفت نوع طرح‌واره نیرو را تعریف کردند که عبارتند از: «الزام/ اجبار» (compulsion schema)، «انسداد/ مانع» (blockage schema)، «حذف محدودیت/ رفع مانع»

(removal of restraint)، «توانایی» (enablement schema)، «جذب/کشش» (attraction schema)، «انحراف/تغییر مسیر» (diversion schema)، «نیروی متقابل» (counterforce schema). علاوه بر طرح‌واره‌های مذکور این دو زبان‌شناس نوع دیگری از طرح‌واره‌های نیرو را نیز بر آن افزودند، به نام «طرح‌واره مقاومت» (resistance schema). از ویژگی‌های مشترک این طرح‌واره‌های نیرو می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

. همواره طرح‌واره‌های نیرو توسط برهم‌کنش تجربه می‌شوند.
. طرح‌واره‌های نیرو شامل یک کمیت برداری جهت‌دار هستند.
. طرح‌واره‌های نیرو عموماً شامل یک مسیر حرکت واحدند.
. طرح‌واره‌های نیرو دارای مبدأ هستند و از آنجایی که جهت دارند، کنشگران قادرند تا آن‌ها را سوی اهداف هدایت کنند.
. نیروها دارای درجاتی از قدرت هستند.

. نیروها مشتمل بر ساختار یا دنباله‌ای از علیّت، پی‌آمد داشتن مبدأ، مقصد، بردار نیرو و مسیر حرکت هستند (Evans & Green, 2006, P 187-190)؛ لذا می‌توان گفت: طرح‌واره نیرو، به لحاظ استعاره‌ای اغلب قلمرو انتزاعی «علّت‌ها» را ایجاد می‌کند (داودی و جلالی‌کندری، ۱۳۹۹، ص ۱۰۱).
طرح‌واره نیرو براساس الگوی انتخابی ایوانز و گرین در آیات صبر حدود ۱۲۰ مورد وجود دارد که به صورت «مقاومت»، «الزام/اجبار»، «توانایی»، «مانع/انسداد» مشهود بوده است.

الف. «طرح‌واره مقاومت»: یکی از انواع طرح‌واره نیرو، طرح‌واره «مقاومت» است (Evans & Green, 2006, P 190). این طرح‌واره ناشی از تجربه انسان از مقاومت یک شیء در مقابل شیء دیگر تحت تأثیر نیرویی است که به آن وارد شده است. به عنوان مثال، مقاومت یک ساختمان در مقابل زمین‌لرزه. این طرح‌واره قابل گسترش معنی به موارد انتزاعی است (روشن و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۸۹). شایان ذکر است که در هر ۱۰۰ آیه استخراج‌شده، طرح‌واره مقاومت مشهود است. در زیر یک مورد به عنوان شاهد ذکر شده است:

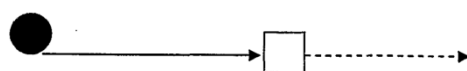
- ثمره صبر و مقاومت

به دنبال جنگ احد، خداوند در قرآن کریم با یادآوری ایمان، شجاعت و استقامت مجاهدان و یاران پیامبران گذشته، مسلمانان را به پایداری، شجاعت و فداکاری فرامی‌خواند و آن‌هایی را که از جنگ گریختند مورد عتاب قرار می‌دهد و می‌فرماید: «وَكَايُومٍ مِّنْ نَّبِيِّ قَاتِلٍ مَّعَهُ رَيْبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ؛ وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّثْ أَفْئِدَتَنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ» (آل عمران: ۱۴۶ و ۱۴۷)؛ «و چه بسیار پیامبرانی که همراه او توده‌های انبوه کارزار کردند و در برابر آنچه در راه خدا بدیشان رسید سستی نورزیدند و ناتوان نشدند و تسلیم [دشمن] نگردیدند و خداوند شکیبایان را دوست دارد؛ و سخن آنان جز این نبود که گفتند: پروردگارا گناهان ما و زیاده‌روی ما در کارمان را بر ما بیخش و گام‌های ما را استوار دار و ما را بر گروه کافران یاری ده».

واژه «رَبِّبُونَ» جمع واژه «رَبَّی» و نظیر کلمه ربّانی است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۳۳۷). آنان جز برای خدا به هیچ کار دیگری مشغول نمی‌شوند (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۴۴). براساس این آیه خداوند «رَبِّبُونَ» را

«الصَّابِرِينَ» نامیده است. مرجع ضمیر «هُمْ»، «الصَّابِرِينَ» هستند. با بهره‌گیری از تجربیات در زندگی روزمره و تعمیم آن به مفهوم انتزاعی «صبر» می‌توان به نیروی مقاومت ناشی از صبر در مقابل کافران پی‌برد. عبارت «ثَبَّتْ أَقْدَامَنَا»، بیانگر «استقامت و پایداری» صابران است. همچنین عبارت‌های «مَا ضَعُفُوا: سستی نوزیدند» و «مَا اسْتَكَانُوا: گریه و زاری نکردند» نیروی توانمندی در صابران را نشان می‌دهند؛ لذا در بافت متنی فوق شاهد طرح‌واره‌های نیروی (مقاومت و توانایی) هستیم.

ب. «طرح‌واره الزام»: یکی دیگر از انواع طرح‌واره نیرو، طرح‌واره «الزام/ اجبار» است. این طرح‌واره از تجربه به حرکت درآمدن توسط یک نیروی خارجی مشهود است. مانند رانده شدن توسط یک جمعیت یا باد شدید. تصویر این طرح‌واره به همراه شاهدهی در ذیل آورده شده است.

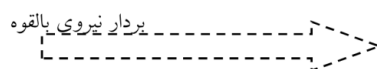
شکل ۱: طرح‌واره الزام/ اجبار

- ترغیب به صبر

مهم‌ترین خُلق در اخلاقیات صبر است. صبر انسان را از اضطراب محفوظ می‌دارد. خداوند در قرآن کریم پیامبر اکرم (ص) را به صبر مطلق اعم از (صب بر عبادت، صبر بر معصیت و صبر در مصیبت) فراخوانده و فرموده است: «وَ اصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» (هود: ۱۱۵)؛ «و شکیبا باش که خدا پاداش نیکوکاران را ضایع نمی‌گرداند».

«إِصْبِرْ» صیغه امر مفرد است. این واژه در آیه فوق اشاره به صبر مخصوصی دارد که مختص حضرت رسول اکرم (ص) در برابر آزار مشرکان و ظلم ستمگران است. در ادامه با کاربست فای سببیت، حرف إِنَّ و جمله اسمیه علّت امر به صبر با تأکید بیان شده است که صبر در رسول (ص) را تقویت می‌کند. همچنین توأم با محتوای فعل امر «إِصْبِرْ» درجه‌ای از نیرو بر حضرت (ص) اعمال می‌شود که مشوّق و ترغیب‌کننده ایشان بر صبر و ایستادگی و مقاومت است؛ بنابراین در این آیه طرح‌واره‌های نیروی الزام و مقاومت مشهود است.

ج: «طرح‌واره توانایی»: تجربه‌هایی در زندگی روزمره که انسان توسط آن‌ها می‌تواند از وجود حس توانایی یا عدم آن برای انجام یک کنش آگاه شود، سبب ایجاد طرح‌واره توانایی در ذهن می‌شود. مثلاً شخص حس می‌کند، می‌تواند یک بچه، پاکت‌های خرید و جاروبرقی را بلند کند، لیکن توانایی بلندکردن یخچال یا جلوی ماشین را ندارد. در این نوع طرح‌واره جزء طرح‌واره نیرو تلقی می‌شود؛ زیرا بردارهای نیروی بالقوه و جهت‌مندی (directedness) معین (مسیر بالقوه حرکت) وجود دارند. این نوع طرح‌واره، با نیروی بالقوه و عدم مانع یا نیروی متقابل نشان داده می‌شود (Johnson, 1987, p 47). تصویر و شاهدهی از آن در زیر آورده شده است.

شکل ۲: طرح‌واره توانایی

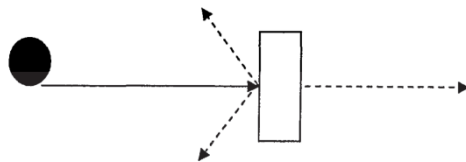
- صبوری مبتنی بر معرفت

علم حکمی دارد و مظاهر علم حکمی دیگر (طباطبایی، ۱۴۰۲ق، ج ۱۳، ص ۳۴۲). در تفاسیر آمده است، حضرت خضر^(ع) به ابوابی از علوم احاطه داشت که مربوط به اسرار باطن بود؛ درحالی که حضرت موسی^(ع) مأمور به ظاهر حوادث و پدیده‌ها بود و از باطن آگاهی نداشت (همان؛ امین، بی‌تا، ج ۸، ص ۶۱). در چنین مواردی بسیار اتفاق می‌افتد که ظاهر پدیده‌ای بسیار زنده باشد، درحالی که باطن آن بسیار مقدس و منطقی است. در این صورت آن کس که فقط ظاهر را می‌بیند، صبرش را از دست می‌دهد و معترض می‌شود تا اینکه اسرار بر او فاش شود تنها در این صورت است که آرام می‌گیرد در قرآن کریم در مورد همراهی حضرت موسی^(ع) و برخورد وی در برابر روش تعلیمی حضرت خضر^(ع) آمده است: «قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؛ وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا» (الکهف: ۶۷ و ۶۸)؛ «گفت: تو هرگز نمی‌توانی هم‌پای من صبر کنی و چگونه می‌توانی بر چیزی که به شناخت آن احاطه نداری صبر کنی».

مشاهده می‌شود که آیه فوق با کاربرست واژه «إِنَّ» ثقیله و «لَنْ» که برای نفی ابد است و آوردن کلمه صبر به‌صورت نکره در سیاق نفی که افاده عمومیت دارد، به عدم استطاعت و توانایی صبر و مقاومت حضرت موسی^(ع) در برابر روش تعلیمی حضرت خضر^(ع) تأکید می‌کند.

کلمه «خُبْرًا» به معنی «علم؛ تشخیص و تمیز» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۲۷۳) است. ادامه آیه به این معنی است که خُبَر (اطلاع) تو به این روش (طریقه) احاطه پیدا نمی‌کند؛ به عبارتی علت این ناتوانی در خویشنداری را عدم احاطه و علم به حقیقت و تأویل واقع بیان کرده است؛ بنابراین در آیه مذکور طرح واره‌های نیرو (توانایی و مقاومت) مشهود است.

د: «طرح‌واره مانع/ انسداد»: از دیگر انواع طرح‌واره نیرو، طرح‌واره «انسداد/ مانع» است. این طرح‌واره ناشی از مواجهه با موانعی است که در برابر نیرو مقاومت می‌کنند. همانند وقتی که اتومبیلی با مانعی مثل درخت برخورد می‌کند (Evans & Green, 2006: 187). شکل و شاهدی از این طرح‌واره در زیر ارائه شده است.

شکل ۳. طرح‌واره انسداد (مانع)

- صبر و تقوا مانع نقشه‌های شوم دشمنان

خداوند به منظور آگاه کردن مؤمنان از فریب منافقان و ارائه دستورالعملی به منظور در امان ماندن از حسد آنان فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ ... إِنَّ تُمْسِكُمْ حَسَنَةً تَنْوُفُهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (آل عمران: ۱۱۸ و ۱۲۰)؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از غیر خودتان [دوست و] هم‌راز مگیرید ... اگر به شما خوشی رسد آنان را بدحال می‌کند و اگر به شما گزند رسد بدان شاد می‌شوند و اگر صبر کنید و پرهیزگاری نمایید نیرنگشان هیچ زبانی به شما نمی‌رساند بقیه خداوند به آنچه می‌کند احاطه دارد».

در آیه فوق خداوند «ولیعجه: خویشاوند نزدیک» را «بَطَانَةً: آستر» نامیده است. وجه تناظرشان این است که آستر به پوست بدن نزدیک‌تر است تا ظاهر لباس؛ خویشاوندان آدمی نیز همین طور هستند، از بیگانگان به آدمی نزدیک‌ترند (طباطبایی، ۱۴۰۲، ج ۴، ص ۳۸۶ و ۳۸۷). واژه «مسائت: بدحالی» مصدر تسوهم، ضد «مسرت: خوشحالی» است (مصطفوی، ۱۴۲۰، ج ۵، ص ۳۰۷). در کلام وحی در قالب جمله شرطیه، دو فضیلت اخلاقی صبر و تقوا به طور توأمان به عنوان دو نیروی مانع شونده در مقابل کید منافقان معرفی شده است. عبارت «لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً» طرح‌واره نیروی انسداد را نمایش داده است. مادی‌سازی صبر و تقوا در کلام وحی نیرویی را از پیش رو بر منافقان وارد می‌کند که مانع ضرر آنان می‌شود.

۲-۲-۳. طرح‌واره توازن

نوع دیگر از طرح‌واره‌های تصویری، طرح‌واره توازن نام دارد (Evans & Green, 2006, P 190). انسان در طول زندگی، تجاری از تعادل میان پدیده‌ها به دست می‌آورد و طرح‌واره‌ای را در ذهن تصوّر می‌کند که قابل تعمیم به مفاهیم انتزاعی است. مثل تعادل در هنگام دوچرخه‌سواری (Johnson, 1987, P 75-79). طرح‌واره توازن براساس تقسیم‌بندی مذکور در آیات صبر به صورت «موازنه دو کفه» (twin- Pan balance) مشهود است. این طرح‌واره بر مبنای الگوی انتخابی ایوانز و گرین در آیات صبر حدود ۲۷ مورد وجود دارد

. «موازنه دو کفه»: یکی از زیرمجموعه‌های طرح‌واره توازن، «موازنه دو کفه» است (Evans & Green, 2006, P 190). در این حالت، محور تعادل یک نقطه است که به عنوان تکیه‌گاه یا نقطه اتکا لحاظ می‌شود. مانند زمانی که انسان با دست خویش بارهای هم‌وزنی را حمل می‌کند. تجربه انسان از چنین مواردی به شکل طرح‌واره «موازنه دو کفه» در ذهن تصوّر می‌شود که به موارد انتزاعی گسترش معنی می‌یابد (Johnson, 1987, P 86). تصویر و شاهدهی از آن در زیر آمده است:

شکل ۴: طرح‌واره تعادل موازنه دو کفه

- پاداشی وزان نیکوترین عمل صابران

وفای به عهد هم مستلزم صبر بر تلخی مخالفت هوای نفس در نقض آن و هم مستلزم تلخی مخالفت با افسار گسیختگی نفس است؛ لذا در قرآن کریم چنین صبری مطلق صبر تلقی می‌شود. اعم از «صبر بر طاعت، صبر بر ترک معصیت و صبر بر مصیبت» (طباطبایی، ۱۴۰۲ق، ج ۱۲، ص ۳۳۹) و خداوند چنین فرموده است: «... وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (النحل: ۹۶)؛ «... و حتماً کسانی را که صبر پیشه کنند به بهترین اعمالشان پاداش خواهیم داد».

تجربه‌های روزمره زندگی تجربه‌ای از طرح‌واره توازن دوکفه را در ذهن به وجود می‌آورد. این طرح‌واره در آیه فوق به مفهوم انتزاعی «صبر» گسترش معنی یافته و موازنه‌ای میان «نفس عمل» و «جزا» مشهود است. به این صورت که خداوند با لام تأکید و نون ثقلیه مؤکد می‌کند، کسانی که صبر کردند و نقض عهد با حضرت رسول (ص) نکردند و بر جفای کفار صبر کردند و برای باقی را بر سرای فانی ترجیح دادند، خداوند به آن‌ها پاداش می‌دهد. در جمله «بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»، حرف «باء» برای مقابله است و نشان می‌دهد که خداوند کارهای آن‌ها را می‌سنجد، سپس هرکدام احسن بود، در مقابلش پاداش می‌دهد و خوب آن‌ها را رها می‌کند. به عبارتی صبر مطلق آنان را متناسب و متوازن با چنین پاداشی می‌داند.

۳-۲-۳. طرح‌واره پیوستگی

طرح‌واره پیوستگی یکی دیگر از انواع طرح‌واره تصویری است. انسان از طریق تجربه‌های روزمره زندگی خویش، مشاهده پیرامونش و ارتباط بین موجودات و پدیده‌های مختلف، طرح‌واره پیوستگی را در ذهن خود می‌سازد. این ارتباط به صورت‌های گوناگونی قابل مشاهده است. از جمله: یکی شدن اجسام، تشکیل کل متشکل از اجزاء یا تکرار اجزاء. انسان می‌تواند این خواص را به موارد انتزاعی گسترش دهد (Evans & Green, 2006, P 190-191). طرح‌واره پیوستگی بر مبنای الگوی انتخابی ایوانز و گرین در آیات صبر حدود سیزده (۱۳) مورد به صورت طرح‌واره‌های «اتحاد» (Merging)، «مجموعه» (Collection)، «جزء - کل» (part-Whole)، وجود دارد.

الف. «طرح‌واره اتحاد»: از جمله زیرمجموعه‌های طرح‌واره پیوستگی، اتحاد است. انسان در تجربه‌های روزمره خود با مواردی از یکی شدن اشیاء یا پدیده‌های پیرامون خود روبه‌رو می‌شود. مانند اتحاد (به هم پیوستن) چند رودخانه به دریا در محلی. انسان تجربیات خود از چنین اموری را به موارد انتزاعی تعمیم می‌دهد و طرح‌واره‌ای را در ذهن خود می‌سازد که طرح‌واره اتحاد نامیده می‌شود. شاهد:

- همراهی صبر و تقوا

خداوند به واسطه رسول اکرم (ص) در جنگ بدر برای اطمینان خاطر و تقویت مسلمانان فرموده است: «بَلَىٰ إِنَّ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا وَ يَأْتُوَكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ» (آل عمران: ۱۲۵)؛ «آری اگر صبر کنید و پرهیزگاری نمایید و با همین جوش [و خروش] بر شما بتازند همانگاه پروردگارتان شما را با پنج هزار فرشته نشاندار یاری خواهد کرد».

واژه «بَلَىٰ» برای تصدیق است و کلمه «فَوْر» به معنای «غلیان و جوشش» (مصطفوی، ۱۴۲۶ق، ج ۹، ص ۱۶۸) است و به عنوان استعاره در مورد سرعت و عجله به کار می‌رود. امری که در آن مهلت و درنگ نباشد، فوری است (طباطبایی، ۱۴۰۲، ج ۴، ص ۸). کلمه «مُسَوِّمِينَ» یعنی «علامت‌دارها» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۴۳۸). در این آیه رذیله‌ای از طرح‌واره‌های تصویری مشاهده می‌شود که حصل از تجربه‌های روزمره زندگی است و در این گفتمان به مظاهر انتزاعی «صبر» و «تقوا» گسترده‌گی معنایی یافته است. بافت متنی فوق به لحاظ زبانی اشاره به اتحاد صبر و تقوا دارد. خداوند وعده داده است و به شرط پیوستگی این دو فضیلت اخلاقی وفا خواهد کرد. ملاحظه می‌شود که در آیه فوق، «صبر: استقامت بر امر خدا در برابر سپاه انبوه» توأم با «تقوا: پرهیز از مخالفت پروردگار و رسولش (ص)» عامل پیروزی معرفی شده‌اند؛ بنابراین در آیه مذکور طرح‌واره‌های تصویری ترکیبی نیرو (مقاومت)، پیوستگی (اتحاد) و توازن (موازنه دو کفه) مشهود است.

ب. «طرح‌واره مجموعه»: از دیگر انواع طرح‌واره پیوستگی، طرح‌واره مجموعه است. انسان در تجربه روزمره زندگی با مجموعه‌های متعددی روبه‌رو است. آنچه سبب پیوستگی اعضای یک مجموعه می‌شود، ویژگی‌های مشترک میان آن‌ها است. مانند: انواع لوازم التحریر که همگی در یک مجموعه قرار می‌گیرند. انسان قادر است، تجارب خود را از این امور مادی به امور انتزاعی تعمیم دهد و طرح‌واره مجموعه را در ذهن ایجاد کند (Evans & Green, 2006, P 190-191). شاهد:

- صابران نیکوکار طایفه‌ای استثنایی

خداوند در قرآن کریم به دو طبیعت انسان در حال بلا و آلاء اشاره فرموده است: «وَلَمَّا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكَفُورٌ كَفُورٌ؛ وَلَمَّا أَذَقْنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسَتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتِ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ؛ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ» (هود: ۹، ۱۰ و ۱۱)؛ «و اگر از جانب خود رحمتی به انسان بچشانیم سپس آن را از وی سلب کنیم قطعاً نومید و ناسپاس خواهد بود؛ و اگر پس از محنتی که به او رسیده نعمتی به او بچشانیم حتماً خواهد گفت گرفتاری‌ها از من دور شد بی‌گمان او شادمان و فخر فروش است؛ مگر کسانی که شکیبایی ورزیده و کارهای شایسته کرده‌اند [که] برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود».

آیه مذکور اشاره به تنگ‌نظری و کوتاه‌بینی انسان دارد. در شدت و بلا، ناامید و کفران‌کننده است. تنها حال را می‌بیند و از آینده غافل است (طباطبایی، ۱۴۰۲، ج ۱۰، ص ۲۳۴). اگر نعمتی از دستش برود، بازگشتی برای آن‌ها نمی‌بیند و دل خود را به امید و درخواست از خدای تعالی محکم نمی‌سازد و اگر نعمتی به او رسد یا نعمت از دست رفته‌اش دوباره برگردد، خیال می‌کند، مالک آن نعمت است؛ لذا فخر می‌فروشد. خدا را فراموش می‌کند و

در مقام شکرگزاری بر نمی‌آید. در زبان‌شناسی شناختی اعضای یک مجموعه دارای ویژگی‌هایی هستند که موجب ارتباط و پیوستگی میان آن‌ها می‌شود. در آیه فوق ملاحظه می‌شود که خداوند بعد از بیان دو طبیعت از انسان طایفه‌ای را از آن‌ها را که صبر پیشه کرده و عمل صالح داشته‌اند، از آن دو طبیعت مذموم استثناء می‌کند. گویی صابران نیکوکاری مجموعه‌ای جداگانه هستند؛ بنابراین پیکره آیه فوق باز نمود طرح‌واره پیوستگی (مجموعه) است. طرح‌واره مجموعه از تجربه مجموعه‌های گوناگون در روزمرگی انسان حاصل می‌شود. آن امور مادی در این آیه به مفهوم انتزاعی تعمیم یافته است.

ج. «طرح‌واره کل - جزء»: یکی دیگر از انواع طرح‌واره پیوستگی، طرح‌واره کل - جزء است. تجربیات انسان در زندگی روزمره از مشاهده مجموعه‌ای از اجسام و پدیده‌ها و در نظر گرفتن آن‌ها به صورت یک کل و مشاهده زیرمجموعه‌ها و جزئیات آن‌ها، ساختاری به صورت کل - جزء را در ذهن به وجود می‌آورد. مثلاً خانواده یک نهاد اجتماعی و متشکل از زیرمجموعه‌ها (اجزائی) است. انسان می‌تواند این طرح‌واره ذهنی را به مفاهیم انتزاعی گسترش دهد (Evans & Green, 2006: 190-191). شاهد:

- انبیاء جزئی از صالحان

خداوند در قرآن کریم به شکیبایی انبیاء الهی در برابر طوفان حوادث اشاره کرده است. از آن جمله: حضرت اسماعیل، حضرت ادریس و حضرت ذالکفل که هرگز در مقابل حوادث زانو نزدند و هریک الگویی در استقامت و پایداری بودند و چنین فرموده است: «وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ» (الأنبياء: ۸۵)؛ «و اسماعیل و ادریس و ذالکفل را (به یاد آور) که همه از صابران بودند».

در آیه فوق، «مِنْ» بعضیه است. حضرت اسماعیل، حضرت ادریس و حضرت ذالکفل هر سه جزئی از کل انبیاء هستند که در برابر دشمنان و مشکلات طاقت‌فرسای زندگی صبر به خرج دادند و مقاومت ورزیدند. تجربه حاصل از مشاهده پیوستگی که دارای ارتباط کلی - جزئی هستند، ذهن را به ساخت طرح‌واره کل - جزء هدایت می‌کند. ضمن اینکه طرح‌واره مقاومت نیز مشهود است

۳-۲-۴. طرح‌واره فضا

یکی از انواع طرح‌واره‌های تصویری «طرح‌واره فضا» است. انسان با لحاظ کردن محل قرار گرفتن خود و سنجش آن نسبت به افراد و پدیده‌های پیرامونش، فضای ذهنی را برای خویش تصوّر می‌کند. با این تصوّر ذهنی می‌تواند، وضعیّت قرارگیری پدیده‌ها را نسبت به یکدیگر به صورت گوناگونی ترسیم کند. به این تصوّر و طرح‌واره ذهنی «طرح‌واره فضا» گویند (Evans & Green, 2006, P 190). این طرح‌واره در آیه صبر یک (۱) مورد و به صورت طرح‌واره‌های «بالا - پایین» (up - down) وجود دارد.

. «طرح‌واره بالا و پایین»: یکی از انواع طرح‌واره‌های فضا است (Ibid). انسان، خود یا اشیاء اطرافش را در یک محور عمودی در نظر می‌گیرد. آنگاه موقعیّت اجسام و پدیده‌های دیگر را نسبت به آن محور می‌سنجد و آن‌ها را در وضعیّتی بالاتر، پایین‌تر یا هم‌سطح لحاظ می‌کند. شاهد:

- استیلای صبر

زمانی که طالوت و سپاه او، به جایی رسیدند که لشکر نیرومند جالوت آشکار شد، و در برابر آن قدرت عظیم صف کشیدند، دست به دعا برداشتند و از خداوند سه چیز طلب کردند که در کلام وحی چنین آمده است: «وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ ثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ» (البقرة: ۲۵۰)؛ «و هنگامی که با جالوت و سپاهیان‌ش روبه‌رو شدند، گفتند: پروردگارا بر ما شکیبایی فروریز و گام‌های ما را استوار دار و ما را بر گروه کافران پیروز فرمای.»

«افراغ» در لغت به معنی «خالی کردن شیء روان به منظور خالی کردن ظرف از آن» است (قُرشی، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۱۶۶)، و تعبیر به «علی» بیانگر نزول از طرف بالا است و تعبیر به «صبراً» که در این گونه موارد دلالت بر عظمت و رفعت و بلندی مقامی دارد. تقاضای آن‌ها از خدا این بود که گام‌های ما را استوار بدار تا ثابت قدم بمانند و فرار نکنند، در حقیقت دعای اول جنبه باطنی و درونی داشت و این دعا جنبه ظاهری و بیرونی دارد و مسلماً ثبات قدم از نتایج روح استقامت و حُداِعالی صبر است.

۵-۲-۳. ظرف‌بودگی (مهارشدگی)

از دیگر انواع طرح‌واره‌های تصویری، طرح‌واره ظرف‌بودگی (مهارشدگی) است. انسان با قرارگرفتن در مکان‌هایی که دارای حجم هستند، آن‌ها را به‌مثابه ظرف لحاظ می‌کند. سپس با درنظرگرفتن ویژگی‌های ظرف، تصویری از آن‌ها را در ذهن خود ترسیم می‌کند. سپس آن تصویر را در پدیده‌های دیگر سریان می‌دهد و از آن در برخی مفاهیم انتزاعی که فاقد مشخصات فیزیکی هستند، نیز استفاده می‌کند که همان طرح‌واره ظرف‌بودگی (مهارشدگی) است. از زیرمجموعه‌های این طرح‌واره می‌توان به «طرف»، «داخل - خارج»، «سطح»، «پُر - خالی» و «محتوا» اشاره کرد (Evans & Green, 2006: 180-191). طرح‌واره ظرف‌بودگی براساس تقسیم‌بندی فوق در آیات صبر یک (۱) مورد و به‌صورت «پُر - خالی» (full - Empty) مشهود بوده است.

«طرح‌واره پُر - خالی»: یکی از طرح‌واره‌های ظرف‌بودگی قابل اشاره، طرح‌واره «پُر - خالی» است (Evans & Green, 2006: 190). انسان در تجربه روزمره خود با ظرف‌هایی مواجه است که پُر یا خالی هستند. درک این تجربیات مادی، طرح‌واره پُر - خالی را در ذهن به‌وجود می‌آورد که به مفاهیم انتزاعی قابل تعمیم است (Evans & Green, 2006: 190-191).

- پُرکردن نفوس از صبر

همان‌گونه که در آیه قبل اشاره شد، وقتی طالوت و سپاه او، با لشکر نیرومند جالوت روبه‌رو شدند، دست به دعا برآوردند. دعای اول آنان جنبه باطنی و درونی داشت. خداوند در قرآن کریم در این مورد فرموده است: «وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا...» (البقرة: ۲۵۰)؛ «و هنگامی که با جالوت و سپاهیان‌ش روبه‌رو شدند، گفتند: پروردگارا بر ما شکیبایی فروریز...».

«أَفْرِغْ» از ماده «افراغ» به معنی «ریختن آب یا ماده سیال دیگر از ظرف، به طوری که ظرف کاملاً خالی شود» (جوهری، ۱۳۷۶ ق، ج ۴، ص ۱۳۲۴)، در آیه فوق ملاحظه می‌شود که طالوت و سپاهیان در رویارویی با دشمن، نخست صبر و شکیبایی، در آخرین حد آن را از خداوند طلب کردند؛ لذا تعبیر به «أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا» شده است. نکره بودن «صبر» نیز تأکیدی به این مطلب است. تکیه بر ربوبیت پروردگار «رَبَّنَا» و تعبیر به «افراغ» که به معنی خالی کردن پیمانه است. طلب پُر کردن نفوس از صبر، در قالب طرح‌واره پُر - خالی به کار رفته است.

۳-۲-۶. همسانی

از دیگر انواع طرح‌واره‌های تصویری، طرح‌واره «همسانی» است (Evans & Green, 2006: 190). انسان در زندگی روزمره با اشیاء و پدیده‌های مشابهی روبه‌رو است. شباهت ظاهری نوزادان چندقلو نمونه آشکار این پدیده است. این شباهت‌ها می‌تواند به دلایل متفاوت از جمله: ظاهری، فیزیکی، رفتاری و ... باشد. دیدن چنین شباهت‌هایی سبب ساخت طرح‌واره همسانی در ذهن انسان می‌شود. این طرح‌واره در آیه صبر یک (۱) مورد وجود دارد. شاهد:

- همسانی صبر و آب روان

همان‌طور که اشاره شد، دعای «طالوت و سپاهیان» در رویارویی با دشمنان چنین بوده است: «قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا...» (البقرة: ۲۵۰)؛ «پروردگارا بر ما شکیبایی فرویز».

در موارد قبل به مفهوم لغوی «أَفْرِغْ» و آوردن آن به همراه «علی» اشاره شد. در این آیه نفوس «طالوت و همراهانش» به مثابه «ظرف» و «صبر» به مثابه آبی روان که مظرّف این نفوس است و «إِعْطَايَ خَدَاوَنَد» به مثابه «ریختن آب» در نظر گرفته شده است و عبارت استعاری «أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا» مطالبه حدّ اعلای صبر است که پدیده‌های روزمره مفهوم ملموس مبدأ (مظرّف) به مفهوم انتزاعی مقصد (صبر) تعمیم داده شده و در قالب طرح‌واره همسانی ذکر شده است. نکته قابل توجه اینکه از بررسی تحلیلی (البقرة: ۲۵۰) ترکیبی از طرح‌واره‌های نیروی مقاومت، ظرف‌بودگی، فضا و همسانی در آن مشهود است.

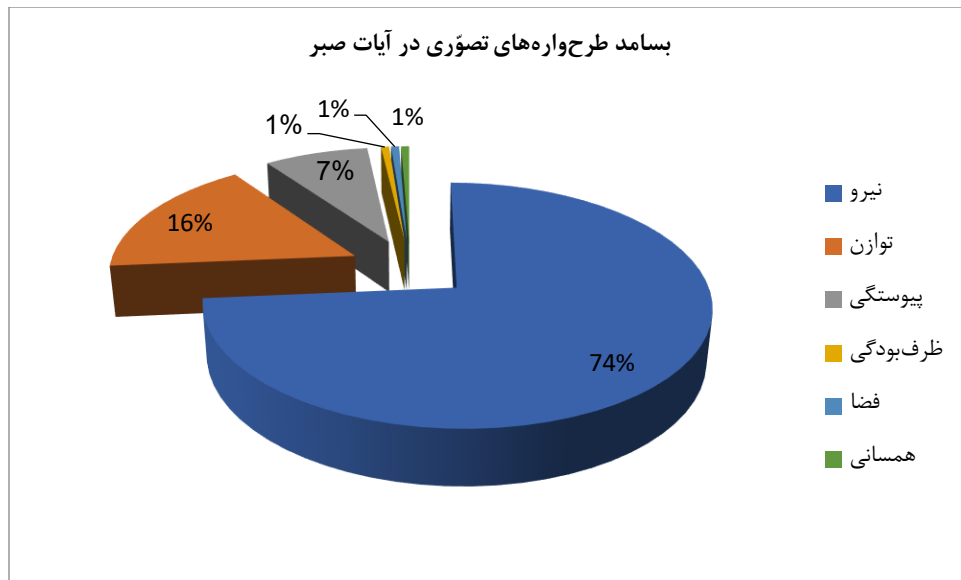
۳-۲. بحث

در بخش قبل، انواع و تعداد طرح‌واره‌های تصویری صبر در کلام الهی بر مبنای الگوی انتخابی ایوانز و گرین ذکر شد. در ادامه نسبت و تحلیل آماری آن‌ها در قالب جداولی به همراه ترسیم نمودارهایی ارائه می‌شود:

جدول ۱: طرح‌واره‌های تصویری صبر در قرآن کریم

تعداد و بسامد طرح‌واره‌های تصویری در آیات صبر		طرح‌واره‌های تصویری
درصد	تعداد	
٪۷۴	۱۲۰	نیرو
٪۱۶	۲۷	توازن
٪۷	۱۳	پیوستگی
٪۱	۱	ظرف‌بودگی
٪۱	۱	فضا
٪۱	۱	همسانی
٪۱۰۰	۱۶۳	مجموع

نمودار ۱: درصد طرح‌واره‌های تصویری صبر در قرآن کریم

براساس جدول ۱ و نمودار ۱ طبقه‌بندی طرح‌واره‌های تصویری در مقولات کلی به قرار ذیل است:

در شواهد قرآنی مطالعه‌شده فضیلت اخلاقی «صبر» حدود ۱۶۳ طرح‌واره تصویری استخراج شد که از این میان ۱۲۰ طرح‌واره نیرو (حدود ۷۴ درصد)، ۲۷ طرح‌واره توازن (حدود ۱۶ درصد)، ۱۳ طرح‌واره پیوستگی (حدود ۷ درصد)، ۱ طرح‌واره ظرف‌بودگی (حدود ۱ درصد)، ۱ طرح‌واره وجود (حدود ۱ درصد)، ۱۱ طرح‌واره فضا (حدود ۱ درصد) و طرح‌واره همسانی (حدود ۱ درصد) است.

در آیات صبر، طرح‌واره‌های نیرو بیشترین فراوانی (حدود ۷۴٪) را به خود اختصاص داده‌اند. پس از آن‌ها طرح‌واره‌های توازن با اختلاف بسیار (حدود ۱۴٪) بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

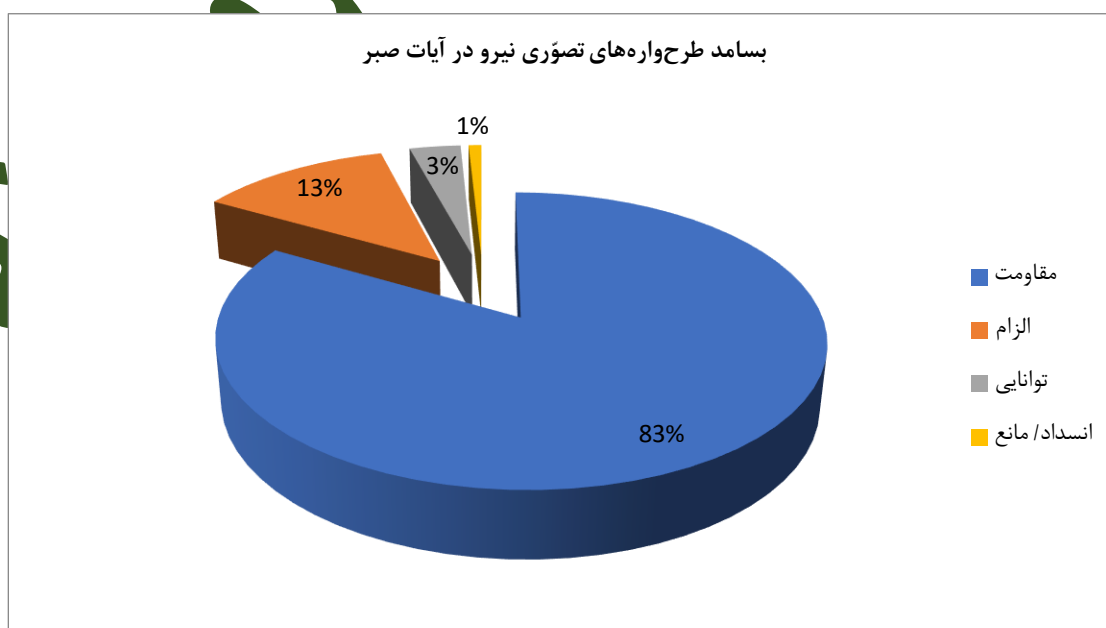
نیروها مشتمل بر تجربه‌های منسجم و بامعنی انسان هستند که می‌شود در آگاهی از آن‌ها بهره‌مند شد و درمورد آن‌ها استدلال کرد. تجربیات بدنی به‌همراه نیرو سبب ساختار طرح‌واره‌های تصویری می‌شوند. معنایی که می‌توان آن را گسترش داد و به حوزه‌هایی از معنی انتقال داد که خیلی وابستگی بدنی ندارند مثل: بررسی‌های اخلاقی از جمله صبر. درمورد بسیاری آموزه انتزاعی دینی - اخلاقی صبر در قرآن کریم با ضوابط عقلی و از طریق برهم‌کنش‌های علی بیان می‌شوند که توسط آن‌ها نیروهای بالفعل قابل‌حس کردن هستند. طرح‌واره توازن نیز پس از طرح‌واره‌های نیرو از بیشترین بسامد برخوردار هستند و به این ترتیب موازنه‌ای میان نفس عمل و جزا ارائه شده است. درمورد فضیلت اخلاقی صبر در آیات قرآن کریم، این جزا به وزان نیکوترین عمل صابر محاسبه می‌شود.

باتوجه به اینکه درمیان مقولات کلی طرح‌واره‌های تصویری صبر در قرآن کریم براساس الگوی انتخابی ایوانز و گرین، طرح‌واره‌های تصویری نیرو از بیشترین فراوانی برخوردارند، در قالب جدول ۲ و نمودار ۲ به طبقه‌بندی و شرح آن‌ها پرداخته شده است.

جدول ۲: طرح‌واره‌های تصویری نیروی صبر در قرآن کریم

تعداد و بسامد طرح‌واره‌های تصویری نیرو در آیات صبر		طرح‌واره‌های تصویری نیرو
درصد	تعداد	
۸۳٪	۱۰۰	مقاومت
۱۳٪	۱۵	الزام
۳٪	۴	توانایی
۱٪	۱	انسداد (مانع)
۱۰۰٪	۱۲۰	مجموع

نمودار ۲: طرح‌واره‌های تصویری صبر در قرآن کریم

براساس جدول و نمودار آمار فوق فراوانی طرح‌واره‌های تصویری نیرو به قرار زیر است:

در نمونه‌های مطالعه‌شده در کلام وحی در زمینه فضیلت اخلاقی «صبر» حدود ۱۲۰ طرح‌واره تصویری نیرو استخراج شد که در این بین ۱۰۰ طرح‌واره مقاومت (حدود ۸۳ درصد)، ۱۵ طرح‌واره الزام (حدود ۱۳ درصد)، ۴ طرح‌واره توانایی (حدود ۳ درصد) و ۱ طرح‌واره مانع/انسداد (حدود ۱ درصد) است.

طرح‌واره‌های تصویری نیرو در حوزه مفهومی آیات صبر، بیشتر به صورت ایستادگی و مقاومت انسان در مقابل مشکلات (طاعت، معصیت و مصیبت) است. بیشترین فراوانی طرح‌واره‌های نیرو بعد از طرح‌واره نیروی مقاومت، با اختلاف زیاد، طرح‌واره نیروی الزام است. صیغه‌های امر در افعال قرآنی با «باید» در زبان فارسی و must در زبان انگلیسی قابل انطباق است. به عقیده جانسون (1987: 53) زیربنای اصلی این افعال، برگرفته از نیرو است که ریشه در تجربیات جسمانی اشخاص دارد. خداوند در قالب امر همراه با تشویق و تبشیر مخاطبان را مکلف به تقوا کرده است.

۴. نتیجه

نتایج نشان می‌دهند که:

- پنج نوع طرح‌واره‌های تصویری براساس مدل انتخابی ایوانز و گرین، در مفهوم‌سازی فضیلت اخلاقی «صبر» در قرآن کریم مشهود بوده است. این طرح‌واره‌ها به ترتیب عبارتند از: طرح‌واره‌های تصویری نیرو، توازن، پیوستگی، ظرف‌بودگی، فضا و همسانی.

- بیشترین بسامد در آیات صبر مربوط به طرح‌واره‌های نیرو است. پس از آن طرح‌واره‌های توازن با اختلاف فراوان رتبه دوم را به خود اختصاص داده‌اند.

- کاربرست بالای طرح‌واره‌های تصویری نیرو و توازن در آیات فضیلت اخلاقی صبر می‌تواند توجیه شایستگی داشته باشد. این طرح‌واره‌ها متشکل از ساختارهایی هستند که تجربه و ادراک ما را سازمان می‌دهند. انسان به مثابه موجود زنده برای اینکه بقا داشته باشد، نیاز به برهم‌کنش با محیط خود دارد. همه برهم‌کنش‌های علی مستلزم اعمال نیرو هستند. خواه انسان بر اجسام نیرو وارد کند، یا خود تحت تأثیر نیروی آن‌ها قرار بگیرد. طرح‌واره‌های تصویری نیرو در حوزه مفهومی آیات صبر، اغلب به صورت مقاومت و پایداری انسان در مقابل مشکلات مهم از «طاعت، معصیت و مصیبت» بوده است. عدالت حق تعالی به مثابه ترازویی است که وزن صبر مطلق را سنجیده و پاداشی وزان نیکوترین عمل صابر تعیین می‌کند. درواقع مضامین نیرو و توازن از حوزه محسوس بدن به حوزه‌های انتزاعی فضیلت اخلاقی صبر گسترش یافته‌اند.

- بیشترین بسامد طرح‌واره‌های نیرو پس از طرح‌واره نیروی مقاومت، مربوط به طرح‌واره نیروی الزام است. از دیدگاه شناختی، خداوند در قالب صیغه‌های مفرد و جمع و معمولاً به صورت ترغیب همراه با آگاهی بخشی، فشار و نیرویی را به مخاطب یا مخاطبان وارد می‌سازد که در مکلف کردن آن‌ها به انجام اوامر الهی نقش بسزایی دارد.

- در قرآن کریم یکی از عوامل توانایی صبر و خوشتن‌داری، آگاهی و معرفت به حقیقت و تأویل واقع معرفی شده است.

- در کلام الهی اتحاد «صبر» و «تقوا»؛ همچنین اتحاد «صبر» و «صلاة» (ر.ک: البقرة: ۱) عامل پیروزی و سعادت و رستگاری ابدی معرفی شده است.

- قرآن کریم به دو طبیعت انسان در حال بلا و آلاء اشاره نموده و آنان را تنگ‌نظر و کوتاه‌بین معرفی کرده است که در حال بلا، ناامید و کفور و در حال آلاء، سرمست و فخور هستند؛ به جز یک طایفه که آن‌ها را استثناء کرده و در مجموعه صابران نیکوکار قرار داده است.

- در کلام وحی آمدن حرف علی به همراه فعل «أفرع» در بیان عظمت و رفعت مقامی صبر است.

- خداوند در قرآن کریم انبیائی همچون حضرت اسماعیل، حضرت ادریس و حضرت ذوالکفل را جزئی از صابران معرفی کرده است.

- در قرآن کریم همسانی‌ای میان صبر و آب روان در نظر گرفته شده که طالوت و سپاهیان‌ش از خداوند درخواست کردند تا جام نفوسشان را از آن پر کند؛ به عبارتی حدّ اعلی صبر را از خداوند مطالبه کردند.

- پی بردن به مفاهیم طرح‌واره‌ای که برای درک دقیق‌تر و عمیق‌تر مفهوم انتزاعی صبر به کار رفته است و کشف بطون آیات، سبب دستیابی به معنایی رساتر از آیات در این زمینه می‌شود؛ بدین ترتیب مفهوم انتزاعی صبر به شکل کاربردی، ترجمه و تبیین و شرح می‌شود و موجب سوق افراد سوی این فضیلت اخلاقی می‌شود که حاصل آن تقرّب سوی پروردگار است.

۵. پی‌نوشت

۱. «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ؛ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» (البقرة: ۴۵ و ۴۶)؛ «از شکیبایی و نماز یاری جوید و به راستی این [کار] گران است مگر بر فروتنان؛ همان کسانی که می‌دانند با پروردگار خود دیدار خواهند کرد و به سوی او باز خواهند گشت».

کتاب‌نامه

- قرآن کریم

- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. بیروت: دارصادر.

- افراشی، آریتا (۱۳۹۵). *مبانی معناشناسی شناختی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- امین، نصرت‌بیگم. (بی‌تا). *تفسیر مخزن‌العرفان در علوم قرآن*. بی‌جا: بی‌نا.
- پاکتچی، احمد؛ افراشی، آریتا (۱۳۹۹). *رویکردهای معناشناختی در مطالعات قرآنی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات قرآنی - آوای خاور.
- جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۳۷۶ق). *الصاحح: تاج اللغة و صحاح العربیة*. محقق و مصحح: احمد عبدالغفور عطار، بیروت: دارالعلم للملایین.
- داودی، عارفه؛ جلالی‌کندری، سهیلا (۱۳۹۹). «بررسی طرح‌واره‌ای استعاره‌های "تقوا" در خطبه‌های نهج‌البلاغه بر مبنای مدل ابوانز و گرین». *فصلنامه علمی تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء (س)*. ۱۲۵-۹۱. ۱ (۴۵).
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق). *مفردات الفاظ القرآن*. بیروت: دارالقلم.
- روشن، بلقیس؛ یوسفی راد، فاطمه؛ شعبانیان، فاطمه (۱۳۹۲). «مبنای طرح‌واره‌ای استعاره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شرق گیلان». *زبان‌شناخت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*. ۷۵-۹۴. ۴ (۲).
- "، "؛ اردبیلی، لیلا (۱۳۹۲). *مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی*. تهران: نشر علم.
- زبیدی، محمد بن مرتضی (۱۳۸۶ق). *تاج العروس من جواهر القاموس*. بیروت: دارصادر.
- شعبانیان، فاطمه (۱۳۹۱). *طرح‌واره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های شرق گیلان*. (پایان‌نامه کارشناسی - ارشد)، دانشگاه پیام نور، تهران.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۴۰۲ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*. لبنان / بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
- طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۳۷۵). *مجمع البحرین*. محقق و مصحح: احمد حسینی اشکوری. تهران: مرتضوی.
- طوسی، خواجه نصیرالدین محمد بن حسن (۱۳۶۱). *اوصاف الأشراف*. تهران: هدی.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق). *العین*. قم: نشر هجرت.
- قُرشی، علی اکبر (۱۳۷۱). *قاموس قرآن*. تهران: دارالکتب الإسلامية.
- مصطفوی، حسن (۱۴۳۰ق). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. بیروت: دارالکتب العلمیة.
- Croft, W & Da. Cruse. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge university press.

- Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics Glossaries in Linguistics*. Edinburgh: University Press.
- “ , “ & M. Green (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh University Press.
- Johnson, M. (1987). *The Body in Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press.

. نرم افزارها

- جامع التفاسیر

- قاموس النور

فایل استاد - زود بایند